

ПРЕДРАГ ЖИВКОВИЋ

ДА ЛИ ЈЕ МОГУЋ ДИЈАЛОГ С ДЕМОКРАТИЈОМ?

Упркос све отворенијим критикама којима се излажу друштва која су пропустила градива о либералној демократији, овај текст своје упориште проналази у оним одабраним становиштима која говоре о једном новом, непознатом лицу демократије, која се пред поротом историје препознаје као *ћрогнана ријеч*, лишена мисије хуманитета. Њено мјесто заузимају она наличја која попримају облик оног уређења чији дјелатни погони прате упутства империјалних сила, како би у свјетској заједници пронашли оне *колоније* које ће их безупитно прихватити. Ко се одважи да такав сценариј не прихвати, бива проглашен „апостатом” који се одрекао оне грандиозне и есхатолошке идеје коју носи и баштини демократија. Са таквим ставом, чини нам се умјесним да кризу данашње либералне демократије пратимо у оним епохама у којима се њено присуство ослушкивало на таласима друштвених промјена и уздрманог традиционалног поретка вриједности. Ријеч је о стварању грађанског друштва и рецидивима старог система, који су се грчевито борили против одрицања сопственог ауторитета и њиховог права на истину. Чини нам се прикладним да се осврнемо на један фрагмент временског континуитета у ком је, од опсједнутости жељом да се створи егалитарно друштво, створен идеолошки амбијент који ће дуго избјегавати све дискусије и напомене да се либерализам претворио у своју супротност – у *ћошталитаризам*. Прије него што пређемо на детаљну анализу радног наслова, који је по нашем мишљењу одређујућа инспирација савремених модерних друштава, дужни смо да у форми концизних приказа изложимо еволутивну меморију историјског кретања идеје либерализма. Либерализам је изневјерио основна начела свога првотног „одсликавања” и његово

плуралистичко жариште је израсло у надређену закономјерност која се исказује као „заробљеност ума”. На то нас наводи сагледавање либералног поретка који је, бранећи се од тоталитарних тежњи израслих на конформирајућој прескрипцији (које су се у свом утопистичком одигравању појмиле као афициране домицилне матрице), једноставно преузео његова овлашћења и захваљујући рациоцентричкој свијести представио се као градивна материја. Ослобађајући се од спекулативног реферисања, либерализам је на крају себе аргументовао као неоториву нужност која заборавља градиво премодерних пасуса о значају традиције. Управо у тим пролиферним набојима треба тражити ревизију еволутивног стања његових изворишта. Разумјети и мислити либерализам и демократију очигледно значи, прије свега, предусловно створити такав идеолошки хумус и дискурс у којима би се константно стварао илузорни аксиом политичког дјеловања. Скривена методологија њихових теоријских промишљања заснива се на реконструисању слиједа епохалних промјена, а све у циљу обogaћивања илузије човјекове слободе, по утврђеном идеолошком калупу. Да би обезбиједили гносеолошку процедуралност, а самим тим дали и директан одговор на идеолошко-санкционишући модел либералне демократије, теоријски приступ би морао поћи од става препознавања „картографије” у економском и политичком размјеру. Ријеч је о двијема идеологијама, либерализму и демократији, које су своју конзистентност обезбиједиле атмосфером хегемоније конкретно формулисане истине (слободе).¹

Наша упозорења добијају пуноћу важности позивањем на дјело *Преображај њојталијарне свесџи* Жељка Симића, у којем се кондезовани слој либералистичких доктрина подвргава детаљном ишчитавању њихових штива. Децидираћемо ауторове записе. Бранећи тезу о еволуцији тоталитарне свијести, Жељко Симић је отпочео потрагу за древним записима у којима су се могли пронаћи симптоми тоталитарно-утопистичких стремљења. На почетку је потребно рећи да се спекулативне компоненте тоталитарно-симболичког система не морају везивати искључиво за аналогне режиме већ и за друштвене системе који протежирају тај догматски стил живљења. Ово је показатељ да су модерна друштва, захваљујући либералној гратификацији, постала искуствена средишта заробљености човјека и присилно наметање трактата о његовој слободи. Какав је *преображај њојталијарне свијесџи*, Жељко

¹ Опширније у: Слободан Вукићевић, Предраг Живковић, Обрад Самарџић, „Агонја либерализма (кратак пролог историји неолиберализма)”, *(Анџи)либерализам и економија*, зборник, Институт друштвених наука – Центар за економска истраживања, Београд 2014, 206–214.

Симић разлаже у корпусу различитих цивилизацијских доби и код оних мислилаца код којих отуђење човјека и његова епохална ситуација представља смисаону вредност њиховог позива. Тако се у назначеној студији, попут епистемских рубрика, налазе оне теоријске евиденције које су оставиле запажен траг у историји филозофије и социологије. За нас је веома важна типологизација тоталитарне свијести у модерним режимима, а посебно њено публиковање у оквиру либерално-демократских уређења. Испоставиће се да је идеја либерализма емигрирала из оне димензије која јој је гарантовала актуализацију, као једине визије живота. Због давно изгубљене смислености и њеног сазријевања у парадигме тоталитарног дејства, њена заглавља су се редуковала на ријетку присутност хуманистичког развоја. Форма која повезује и скреће пажњу на појмовни дискурс свакако је деперсонализација два конституента, либерализма и демократије. О томе говоре Симићеве ријечи:

Либерализам и демократија нису, наравно, синонимни појмови, али их за нашу тему уједињује позивање модерних западних држава на њихово наслеђе као утемељујуће у концепцији државног уређења и као мериторно процењујуће за исходећу праксу целог политичког просуђивања и владања. Поред тога, ни либерализам ни демократија сваки за себе нису ни историјски хомогени појмови: њихово значење – видели смо то узгред и током овог рада (*Преображаји њојалијарне свесџи* – прим. аут.) – мењало се, каткад и готово радикално, у различитим епохама и попримило различит изглед у третману њихових најутицајнијих заговорника. Штавише, поготово у најсавременијој литератури аутора из матичних демократских земаља, теоријско промишљање основни сукоб идејних платформи у целости помера на поимање различитих врста демократије као облика власти. Но за наш рад су и у погледу значења либерализам и демократија уједињени у ономе шта данас практично значе и са каквим се последицама јављају на глобалној политичкој и цивилизацијској сцени.²

Пратимо овај теоријски траг. Аутор своја полазишта оправдава изводима Норберта Бобија и његовим раздвајањем историјске спирале либерализма и демократије. Из такве поставке можемо конструисати следеће питање: да ли је античка демократија задржала постулирани егo и у оним друштвима која се сматрају модерним демократијама? Да ли се у одредбеним темељима античке демократије опажала примордијална идеја либерализма?

² Жељко Симић, *Преображаји њојалијарне свесџи – ѡролеџомена за социологију сазнања*, Културно-просветна заједница, Београд 2006, 341–342.

Модерни либерализам и античка демократија често су сматрани као међусобно супротстављени. Демократе антике нису познавале ни учење о природним правима ни идеју да је држава дужна да ограничи своју активност на минимум који је неопходан да би заједница опстала; либерали модерних времена, са своје стране, били су од почетка крајње сумњичави према свим облицима народне владавине (током целог XIX века и касније они су подржавали и бранили ограничено право гласа). Модерна демократија, међутим, не само да није неспојива са либерализмом, већ може у многим својим аспектима, мада ипак само до одређеног степена, бити сматрана његовим природним проширењем.³

Па ипак, надовезујући се на претходни цитат, управо је данас тако блиска могућност злоупотребе оне епохалне категорије просвјетитељства – слободе. Та „колонизована” свијест је постала силогизам либералног мисионарства. Усмјерење друштва на либералне вриједности не доводи до буђења нечег квалитативно новог и није довршено стање, већ континуирани процес. Било би веома занимљиво упитати колико је на историјској равни препозната компатибилна кохезија либералне и демократске платформе инкорпорираних у неко друштвено уређење.

У уводном дијелу овог поглавља настојимо да пружимо јасан поглед на деструктивни амбијент полазних премиса либерализама и његове презентације, као тоталитарног освједочења. Познато је да је гносеолошка жижа либерализма похрањена у „творевинама” *рациоцентризма*, који је временом постао стожерни порив и оправдавајући аксиом злоупотребе тоталитарне свијести. Стога је и сасвим разложно позивање Жељка Симића на Џорџа Сантајану и фокусирање на унутрашњу трагедију и језовита преламања човјековог амбијента.

Јер, видели смо и наглашавали: по правилу су све заокружене и драгоцене замисли производ људи који умом и солидарном заинтересованошћу за питања људског рода далеко превазилазе просек, али се, можда управо због тога, у свом досадашњем историјском искуству редовно потврђивало да су многе вредне замисли са чудесном лакоћом претваране у фасаде и покрића иза којих су готово равноправном вештином пут до реализације проналазиле силе изопачења, деструкције и неоодољивог бешчашћа. У том смислу ниједан пројекат није никаква гаранција успеха, штавише, уколико се препустимо оправданим зебњама које асоцира многи поглед на

³ Исто, 343, цит. Н. Бобио.

данашње стање човештва, могли бисмо – суморно али беспредрасудно – рећи да је правило следеће: из неког разлога, што су разложнији и истанчаније према „стварности” балансирани идејни концепти, то у себи носе потенцијал разорнијег учинка као (чини се неминовну) последицу њиховог изобличења.⁴

Еклатантна фигура која се може сматрати вјерним доследником либералне мисли, а самим тим и изворним епицентром њене уравнотежености, јавила се у лику Томаса Хобса. Управо у његовом профилу, усредсређен је Жељко Симић, могу се тражити и први облици саможивости либералне мисли. Одступивши од античког аксиолошког посредовања, Хобс није остао вјеран *гласовима прошлости*, који су сферу морала изједначавали са сфером политике. Тачније, он дерогира саздане локалитете промишљања, који су у овим категоријама расуђивали основна фундаментална „савезништва” људске сврсиходности и њене смислености.⁵ Либерална вјера у напредак, и метеж који је владао Енглеском у XVII вијеку, и „девалвација” хуманитета која је проузрокована атмосфером насиља, подстакнуће Хобса да у својим филозофским начелима тражи механизме заштите од политике коју покрећу принципи и пориви који су супротстављени античким идејама.⁶ Оваква концепција говори о Хобсовој осјетљивости на проблем окружености политичке самовоље, а једини гарант одрживости равнотеже била је држава. Уколико се накратко удаљимо од истанчаности анализе, увиђамо да је задатак државе, по Хобсовом тумачењу, обезбјеђење сигурности и заштите појединца, то јест стварање слободног човјека, илити у духу либерално прихватљивог закључка – слободног грађанина. Пратимо запажање Жељка Симића:

Овиме су ударени темељи либерализма: грађанска права а не дужности (као у антици, где су и дужности заправо „интересни” исход тежње за савршавањем врлина које се једино у полису могу до краја остварити) јесу покосница државног устројства, слобода је заштита од претензија других, штавише, ова особена слобода (право на заштићеност) заузима место античких врлина као круцијална вредност; ту је затим истакнута тензија између личне слободе и државне власти, такво уређење државе с обзиром на налажење најбоље равнотеже између ова два супротстављена пола, односно такво уређење које ће одредити највећу мјеру слободе за највећи

⁴ Исто, 344.

⁵ Исто.

⁶ Исто.

број људи, и утрти пут благостања као заштиту од апсолутизма и самовоље власти, при чему се закон и право међусобно разликују као што се разликују обавеза и слобода, због које се, како каже Хобс, највећа слобода поданика заснива на ћутању закона. Све доцније варијације либералистичке мисли нису одступиле од ових главних смерница.⁷

Дубину програмског опредјељења за либералну доктрину западна мисао ће добити и у политичким идејама Џона Лока и његовим проносирањем жеље за својином. Инаугурацијом приватне својине Лок ће ослободити тај анахрон од свих државних опседа. Истицањем и испуњењем опсега својинских права Лок ће зајемчити наредним генерацијама такву анималну вјеру, чиме ће људска природа своје упориште тражити у самоосвједочењу егоистичких порива. Одлучан је аутор када каже да „управо стога сматрамо да се идејни корени модерног материјалног вулгаризма (новац све купује) заправо налазе у Локовом наслеђу”.⁸

Ову обимну анализу настављамо назирањем филозофских одјека Церемија Бентама, чије рефлексије можемо везати за продорне ставове Џона Лока. Оно што би се могло приписати његовом учењу о већ познатом *начелу утилитаризма*, према Симићевим запажањима, јесте кодираност човјека ка стицању материјалног богатства.⁹ Такво Бентамово полазиште, упутиће нас аутор, треба схватити с одликама времена у којем је живио. Стога је и циљ владе био да обезбиједи стање среће за највећи број људи. Ако допустимо кратак екскурс који ће нас упутити на садржину Бентамовог учења, а тиче се интелектуалне климе и његовог познанства с Џејмсом Милом, лако ћемо разабрати природу њиховог упоришта. Критичка упитаност усмјерена је на оне улоге људске свијести које су доказни „бренд” човјекове пријемчљивости ка злоупотреби и аморалности. Када се освјетли позадина њихове идеолошке позиционираниости, не може се одољети утиску да су се и код Бентама, Лока и Џејмса Мила назирале могуће палете одговора који би афирмисали а уједно и арбитражирали између интереса свих чланова друштва и једне владе, кадре да одоли страстима и поривима и спремне да услиши „вапаје” својих поданика. Концептуални прелаз либерализам ће добити код Џона Стјуарта Мила.

Најбитније је свакако очигледан неуспех огољеног Локовог и поготову Бентамовог поимања тежњи људске природе због којих

⁷ Исто, 346.

⁸ Исто, 347.

⁹ Исто.

се и формира заштитничко друштво – наросто, показало се да истицање материјалног интереса и личне иницијативе не води ка остварењу слободе за све. Отуда Мил покушава да обогати сферу личног права појединца на потребу за актуализацијом оригиналности, критичности, имагинативности, бескомпромисности (укратко свега што као гравитира ка античким „врлинама“), али је овај његов труд (чак и да није тек споредна корекција у иначе афирмативном приступу таквог односа појединца и друштва у којем је смисао да се човек заправо читавом правном апаратуром заштити од злоупотребе власти) свакако остао без одјека у већ свеопштој „темпераности“ мишљења и образовања да човеково доказивање смести у интересно-својинску сферу.¹⁰

Међутим, како ће се и испоставити, либерализам ће подупријети потиснуте нагоне ка материјалном обогаћивању. Опирање државној контроли, истанчана осјетљивост на сваку опомену која се тичала загарантованог својинског хоризонта и неумољива жеља ка стицањем материјалног богатства као *кайџероричког императива* постаће гносеолошки модел *хеџемоније либерализма* и дозријевани стадијум неолиберализма.

Криза демократије

Досадашње излагање имало је за циљ да представи историјски положај двеју идеологија либерализма и демократије, на основу чега би се и темељио поглед на њихову данашњу интерпретацију. По свему судећи, оне представљају времешне доктрине, које нису биле кадре оправдати идеолошке циљеве који су били и више него прецјењени. Теоријски смо осјенчили она поља у којима се назире конзистентност наших увида и антиципација да је либерализам прерастао у режим необориве и неоспориве истине, који не трпи слој критичких апелација усмјерених на доказивање његове „инваријабиле“ – коју ћемо ословити *либералном хеџемонијом*.¹¹ Да би се избјегло теоријско уопштавање, позваћемо се на изворе који усклађују нашу анализу са њиховим разматрањима. Један од њих, који уноси теоријски набој у идеолошко насљеђе либерализма и демократије, свакако је француски филозоф Ален де Беноа. Када говори о либерализму, овај теоретичар указује на његову гипкост да на софистициран и притајен начин преузме оне модуле репре-

¹⁰ Исто, 350.

¹¹ Видјети: Naomi Klein, *Doktrina šoka – uspon kapitalizma katastrofe*, prev. Petar Vujačić, V. B. Z., Zagreb 2008.

салија које су постојале у тоталитарним режимима. Опис заслужује да буде наведен:

Закључујемо такођер да у либералним друштвима нормализација није нестала, већ је само промијенила облик. Цензура наметнута трговином замијенила је политичку цензуру. Дисиденте се више не депортира и не убија, већ маргинализира и држи по страни, или их се ушуткава. Публицитет је замијенио промицбу, а конформизам добива облик једноумља. „Изједначавање увјета”, гледе чега се *Tosqueville* бојао да не изаове деспотизам, механички рађа стандардизацију укуса, осјећаја и понашања.¹²

Таква концепција, омогућила је либерално-демократским друштвима да своја идеолошка здања темеље на технолошком тоталитаризму, које истиче и Ален де Беноа. Јасно је да је овај тоталитаризам израстао из рациоцентричке филозофије, која је дала легитимитет планетарној дехуманизацији. Тако аутор заступа следећи ракурс:

„Тоталитарни свијет технолошке рационалности посљедње је утјеловљење идеје разума”, тврдио је већ *Herbert Marcuse*. У својој посљедњој књизи *Ernst Nolte* не устручава се означити обресе „тоталитарног либерализма”. Расправа према којој би дакле либерализам требао бити апсолутна супротност тоталитаризму, може се оспорити. Коначно, као што каже *Augusto Del Noce*, пад комунистичког сустава доказује само да је либерални Запад био способнији за остварење комунистичког идеала. Свршетком комунизма, либерализам је изубио свога најбољег „заговорника”. Либерализам данас настоји капитализирати сјећањем на тоталитарне режиме како би се сам представио као једини достојан, тј. једини могући сустав, и како би на тај начин извукао корист из супротности, тј. када се њему спочитавају његови властити недостаци... Данас се та критика и позивање на тоталитаризам инструментализира, како би се прихватио либерализам и свака трговачка штетност.¹³

Склони смо увјерењу да овај, примјењиво сугестивни ток анализе, можемо повезати са схватањима Александра Дугина, бар када је у питању симболички карактер два хегемона који на волшебан начин показују склоност истом идеолошком поретку. Ослобођена езотеријских тајни, Америка ће се у свеску овог аутора представити

¹² Alain de Benoist, *Komunizam i nacizam – 25 ogleda o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.–1989.)*, prev. Ivana Barišić, „Z. Hasanbegović”, Zagreb 2005, 144.

¹³ Исто, 145–146.

као земља утрнулог и атрофираног симболизма, јер је овај претворен у финансијску панораму. Пратећи идејне нити Ренеа Генона, Дугин ће изнијети једну занимљиву анализу која описује симбол америчког долара.

У свом изворном облику, две вертикалне линије представљале су два „Хераклова стуба” који су се по традицији налазили на крајњем Западу, иза Гибралтарског мореуза. Слово „S” у облику петље представљало је у почетку графички симбол гесла: „*nes plus ultra*”, или дословно, „*нема даље*”. Оба симбола обележавала су крајњи запад, границу сакралне хумане географије иза које су се налазили *нељудски светови*. Тај симбол границе који је упозоравао да се не сме ићи даље од Гибралтара претворио се, парадоксално, у финансијски амблем Америке, земље смештене *иза ђранице*, управо тамо где се *не сме ићи*, тамо где нам графичка ознака на прототипу долара категорички забрањује да се упутимо. У томе се огледа „онострани” симболички карактер Америке, као отелотворења геополитичких начела, забрањених људској цивилизацији.¹⁴

Дугин на овај начин детектује и филозофско и политичко завјештање Америке, која се није лишила утопистичких идеја и отворена је и подложна за атеистичке и профане пасије. Његова критика не заобилази ни руски бољшевизам, који је, попут америчког пророштва начела *Краја историје* и духовног порепорода *Злајиноџ доба*, смјестио, како он каже „у временски период пре самог Краја Историје”.¹⁵ А сличност ова два континента је више него занимљива из разлога што „континент Америка’ такође садржи демонску црвену компоненту ’континента Русије’, што су учили многи истраживачи, историчари и политиколози. Тако, рецимо, Жан Мари Доминик је у октобру 1970. писао у часопису *Есџри*: ’САД су највећа комунистичка сила на свету.’ Заиста, и утопизам, и есхатологизам, и пародија религиозности, у оба случаја су запањујуће међусобно слични, мада су САД и недавно срушени СССР званично били идеолошки непријатељи”.¹⁶ Задржаћемо се код студије *Мистерије Евроазије* Александра Дугина. Његова теоријска грађа пружа својеврстан пледоаје у анализи савремених демократских и тоталитарних друштава. Укратко ћемо представити његову интерпретацију *Хронике Ура-Линда*, која се јавила као *цијиво расне*

¹⁴ Александар Дугин, *Мистерије Евроазије*, прев. Зоран Буљугић, Логос, Београд 2008, 116–117.

¹⁵ Исто, 120.

¹⁶ Исто.

историје.¹⁷ Наиме, водећи се митолошким наративима, поменута *Хроника* је штитила божански третман настанка свијета. Пратећи траг ових идеја, Дугин нас уводи у свијет сакралности, говорећи о три расна типа која су настала од трију мајки – Лиде, Финде и Фреје.¹⁸ Тако су од Лиде настали – Лидијци (који предстаљају црну расу), од Финде – Финци (представници жуте расе), а од Фреје – Фризи (старо германско племе које представља бијелу расу) – иначе носиоци највећих сакралних знања и познаваоци примордијалних облика демократије.¹⁹ Док су Лидијци наклоњени поривима, Финци су ратоборни и склони су идолатрији и субординацији положаја. Слједи кључна елаборација.

У суштини, ако схватимо расну спецификацију двеју темељних политичких парадигми – „демократије” и „тоталитаризма”, постаће очигледна сва амбивалентност њиховог супротстављања које чини суштину спорова „десничара” и „левичара” током политичке историје последњих столећа. „Слобода”, „једнакост” и „братство” добри су за „слободне”, „једнаке” и „братске” „Фризе”, и наметање деспотских система њима биће очигледно насиље над њиховом расном природом. „Хијерархија”, „поредак”, „дисциплина” – потпуно су неопходни људима „финског” типа, и калемљење „демократског режима” овима никада не може довести ни до чега другог осим анархије, накарадности и деградације које се, природно, логично завршавају још гором „тиранијом”. (Управо у том смислу треба схватити Платонове речи да „демократија логично има за последицу тиранију”)²⁰

Демокрајизација комфора

Идеологије конзумеризма и трговинског фетишизма, које су настале под окриљем либерализма, довеле су до *демокрајизације комфора*, која је обновила и продубила јаз друштвених неједна-

¹⁷ Исто.

¹⁸ „Лидијци су становници далеког Југа, али они се скоро уопште не помињу у *Хронци*. Основна географска територија на којој се одвија сакрална историја Ура-Линде, је Евроазија, и то нарочито њена северозападна област. Сакрални центар Фриза се налази у северном Атлантику, у месту *Алдланд* (или *Айланд*), то јест у старој земљи (реч *Алдланд*, *Айланд* зачуђујуће подсећа на *Айлантиду*). После потапања Атлантиде овај се центар премешта у Северно море, у земље које се налазе северно од данашње Холандије и Немачке и које су такође биле потопљене, само много касније. Дакле, Фризи, Фрејина деца, Аријци, имају ваневропско порекло. Њихова првобитна насеобина је сакрално острво. ’Финци’, Финдина деца, напротив, староседиоци су Евроазије. Они насељавају све њене земље од далеког Сибира до Иберијског полуострва. Према томе, народи Финда су стро-седеоци Евроазије” (исто, 143).

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто, 151.

кости. Индустирија потреба довела је до поменутог стања. „Међутим”, пише Лаш, „у наше време демократизација обиља – очекивање да ће свака генерација уживати виши животни стандард од претходних – отворила је пут преокрету у коме се старе неједнакости поново успостављају, понекад застрашујућом брзином, понекад тако постепено да се и не примјећују.”²¹ То није тешко емпиријски доказати. Отуда се назиру и *мале залихе либералних идеја* на пољу побољшања човјекских потреба. Уз корпус пропагандних садржаја које је проноснирају, савремена мисао о либералној демократији постаје изразито фиктивна, онтолошки празна, али је прије свега *ипропагандно уходана*. Слободан Рељић ће упозорити:

Пропаганда по својој природи носи негацију демократије. Демократија рачуна са постојањем појединца, грађанина, особе која мисли својом главом, и настоји да се у равноправним односима наметне другима; пропаганда ствара што већу гомилу, „усамљену гомилу”, рачуна на појединца кога треба водити као слепца... Реч *демокраиџија* постаје парола која не може да утиче на понашање човјека. Та форма демократије екскомуницира оне који би настојали мислити својом главом и регрутује у прве редове јуришнике и неупитане заштитнике демократског система и вернике њене „велике поруке”.²²

Јасно је да демократија не може више да одбрани своју теоријску упосленост, због исцрпљених „залиха друштвеног уговора”, и да јој је неопходно „подмлађивање” у модулу *саборне демокраиџије*, која ће превазићи утврђена мјерила модерне демократије. Доиста, слједећи запис је више него отрежњујући када се каже да је потребна деконструкција модерне демократије.

Као прагматика сопства Западне (протестантско-католичке) цивилизације, модерна демократија представља позитивистичку репродукцију самореперентности која као истина духа Модерне епохе прераста у самонормативно пред-метање политичког као повијесног, одакле слиједи универзализација захтјева за важењем сасвим проблематичне и идеолошки импрегниране тезе, вариране од теоретичара друштвеног уговора до Хегела, Конта, Попера и Фукујаме, да грађански (германски и протестантски) свијет представља врхунац стварности (повијести). Тек отуда, постаје јасно

²¹ Кристофер Лаш, *Побуна елиџа и издаја демокраиџије*, прев. Емилија Киел, Светови, Нови Сад 1996, 33.

²² Слободан Рељић, *Криза медија и медији кризе*, Службени гласник, Београд 2013, 234–236.

како се политичка глобализација (универзализација модерне демократије) појављује као цивилизацијски *Drang nach Osten* – фашистичка суспензија другог на средство како би се обезбједило властито самоприсуство (*fascio, fashion*).²³

Немања Ђукић иде много даље од досадашњих налаза о либералној демократији. Метолошки исправно, он преиспитује темеље на којима је заснована модерна демократија, која је умногоме одступила од античких идеала и вриједности. Отклонивши духовно наслеђе антике, модерна демократија, као „чедо” Модерне, у први план је истакла, како каже аутор, првенство политичког као мјерило и траг повијесности. Све су то разлози који наводе Ђукића да капацитивност своје студије калема на упитаности о проблему саборности и кадрости за превазилажење постојећих цивилизацијских структурација. Употреба ове појмовне катедрале представља и потрагу за изгубљеном онтолошком сигурношћу човјека. Таква поставка нам омогућава да се питамо о проблему и етаблираним сликама данашње постмодерне културе, и њеном паралисаном социоантрополошком сензибилитету. Осјенчени портрет временских парадигми, инвестициону текстуру, добија већ поменути образложењем аутора, које гравитира ка идентификацији универзалног телоса историје човјечанства, а који трансверзално поприма наличје западноевропског *џелоса*, као дискурса вестернизације и модернизације. Прије свега, Немања Ђукић указује на еволуирану концептуалну свијест, која постулира конгломерат пракси које претендују да постану модернизацијске евиденције о прогресивистичким визурама западне цивилизације. Сасвим је умјесна опаска ако кажемо да историја човјечанства није легитиман „коријен” за западну страну, зато што она екстрахује само поједине фрагменте европског *џелоса*, или, казано завјештаним појмовником – европске модернизације. Штавише, овај став даље побуђује Зорана Видојевића на размишљање о другим видовима друштвених уређења, који би постали прихватљиви модули егзистирања и смијенили један дуготрајан циклус демократије.

Зашто демократија, а не нешто друго? Има ли убедљивијих аргумената у прилог демократији који би показали да је она бољи облик политичког система од оних који су од ње различити и њој супротни? Не може се унапред сматрати да је демократија у свим могућим условима најбољи облик политичког система. Највећи

²³ Немања Ђукић, *Феноменолошка социологија (Прилог феноменологији Балкана)*, Балканолошки истраживачки центар, Бања Лука 2015, 31–32.

део историје протекао је у знаку политичких уређења која су била далеко од демократије. Било је мудрих и ненасилних владара који су имали изразито већинску подршку народа и унапређивали своју државу. Ни данашње доба није доба општеприхваћене демократије. Није свака демократија добар, а поготово није најбољи облик политичког система. Није ни сам по себи, у свим околностима, најмање лош. Увек је реч о њеном квалитету. Не може се искључити могућност да ће се у будућности пронаћи неки облик политичког живота и система који ће надићи и ваљану демократију. Али може се догодити да нови видови политичког живота и система падну испод нивоа досадашње демократије.²⁴

Покушали смо да уз ословљена теоријска становишта приближимо сусрет либералне доктрине са историографским поријеклом демократије. Како је већ наглашено у резонирајућим увидима Н. Бобија, ова два категоријална поља нису синоними, али их идеолошка матрица узима као идентитетске „навике”. С овим одређењем тешко је схватити данашњу логику развијених земаља, која намећу њихова руха као једино пожељне препоруке како би се достигао неизбјежан историјски развој. Несумњиво је да демократија у свом нарративу садржи утопијске терминале суживота оних елемената који антиципирају друштвени развој, али данашње стање више говори о стању „онтолошке празнине” у коју је упао данашњи човек. Понуђени одговор се може пронаћи у њеном удесу, као историјском стању искоријењавања њене адресиране пуноће. Зоран Видојевић алармантно каже:

Наравно, овде је реч о удесу као процесу, а не као тренутку (с)лома. Тако појмљен удес одавно је припремљен. Ранг вредности унутар либерализма постојано се померао од слободе ка приватној својини, од аутономије појединца ка профиту. Само устројство либерално-демократске државе никада није свело државну принуду на минимум и никада није било без јаког, организованог насиља према споља. То што се сада збива са либералном демократијом (неке друкчије имају маргиналан досег) само је резултанта дуге генезе освајачке димензије западног духа и цивилизације с којом је она срасла. Систем који претендује на рационалност садржи непрекидне потенцијале дубоко ирационалног, чак и стравичног, па би се у завршној тачки његове дегенерације могло десити да то стравично себи подреди и сам профит.²⁵

²⁴ Zoran Vidojević, *Demokratija na zalasku*, Službeni glasnik – Institut društvenih nauka, Beograd 2010, 24.

²⁵ Исто, 32.

Довољно је позвати се на ријечи Андреја Фурсова када је у питању подсјетник о данашњем моделу демократије и видјети да је њен језик „неразумљив” за многа друштва која у њој виде само идеолошки глас империјалних надзиратеља.

Али ево парадокса: слабећи, ликвидирајући ограничену буржоаску демократију код себе кући Запад, прије свега Американци уче демократији друге земље и народе и оцјењују их у сагласности с тим колико су они демократични у складу с проглашаваним америчким стандардима. Управо проглашаваним, а не стварно постојећим, јер ако се узме у својству посљедњих, тешко је рећи ко је више демократичан – бушовске САД или Ирак Садама Хусеина. Разумије се да тај парадокс није посљедица когнитивне дисонанце или политичке шизофреније америчке врхушке. „Демократија” за вањску употребу, исто као и „права човјека”, „грађанско друштво” и томе слично – то је психоисторијско оружје, концептуални вирус, помоћу којих се чини покушај да се разоре социјалне, управљачке и духовне структуре незападних друштава – прије свега православних, али такође муслиманских, конфучијанских и других. Успостављање демократије као политичког института везано је, као прво, с постојањем атомизоване индивидуе, то јест индивидуе с минимумом социјалних веза с оним који је окружују; као друго, с тржишним економским системом, у којем се он појављује као „рационални агент”, као *homo oeconomicus* – заправо, тржишни односи и јесу главни регулатор понашања и у исто то вријеме базна квазисоцијална веза индивидуа у буржоаском друштву. Другим ријечима, уједружујући се у некапиталистичку средину демократија у виду борбе за права човјека и у пару с тржиштем иступа као фактор разарања социјалног ткива, друштва као таквог.²⁶

Да бисмо дошли до тачке анализе значења, изгледа и конвенци које (пост)постмодерна и њена „уобличења” (нео)либерализам и демократија успостављају, и амбијента у којем егзистирају, потребно нам је да се још једном позовемо на Александра Дугина. Провјерићемо како се његови луцидни увиди преводе и уклапају у концепт и предикције које су изложене у овом раду. Наиме, овај теоретичар сматра да је постмодерна створила услове за развој нове (Четврте) идеологије или *Четврте политичке теорије*. По овом приступу, *Четврта политичка теорија* настаје као синкре-

²⁶ Андреј Фурсов, „Саборност и демократија у контексту свјетске борбе за власт, информације и ресурсе”, прев. Бранимир Куљанин, у: *Саборност и демократија*, зборник, Бања Лука, 2012, 147–148.

тизам претходне три идеологије – либерализма, комунизма који интериоризује како марскизам тако и социјализам и социјалдемократију, и фашизма. Из овога слиједи да је либерализам као Прва политичка теорија успјела у социјалној сфери захваљујући колизијама, фрустрацијама, револуцији, једним именом великој нарацији, да опстане и дисквалификује остале идеологије. Супституција као процес континуираности за Дугина је у случају либерализма довела до ревизије старог. Сукцесивно, терет либерализма је наслијеђен у постлиберализму. На крају смо, дакле, добили нима­ло изненађујућу потврду формулације о егзистенцијалном развијању рациоцентричног концепта који је наслијеђен из либералне епохе и тако „преступио праг” идентитетске толеранције, доводећи и саму заједницу на врата психопатолошких девијација. Дакле, испратимо Дугиново запажање: „Трећу политичку теорију су срушили у младости, Друга је умрла у старости, Прва се претворила у нешто ново – у Постлиберализам, у ’глобално тржишно друштво’.”²⁷ Тако долазимо до кључног сусрета са тематским оквиром. Нужна је реконфигурација либералне демократије, можда чак и њено укидање на нивоу свјетске заједнице, како би се побудила заинтересованост ка успостаљању новог уређења, које неће представљати егзистенцијално лице само западног свијета већ једно ново поље, до којег неће допирати одјеци и мањкавости идеологизоване либералне демократије. Ипак, као једино прихватљив друштвени миље јавља се перцепција либерално-демократског концепта. Зар еволуција и повиновање тој доктрини није довела, на један софистициран начин, до *когнитивне симплификације*²⁸ тог реалитета техницистичке интервенције у социјалне сфере и стварања силуете тоталитарних образаца контроле? На крају додајмо Симићеву опсервацију и анализу Поперовог *Опвореног друштва*, које је послужило као теоријско охрабрење либералној демократији.²⁹

Утицај који је Поперово дело извршило – и заправо још увек извршава са чини се све већим учинком – на особен је начин потпуно непосредан и конкретан. Наиме, доктрина друштвеног инжењеринга, коју су као појавну аргументациону базу свог политичког ширења преузеле водеће силе унутар држава развијене демократије и неолибералистичког модела друштвених односа, готово

²⁷ Александр Дугин, *Четвертая политическая теория*, Амфора, Санкт-Петербург 2009, 13.

²⁸ Опширније у: Ж. Симић, *Преображаји шоталиитарне свести...*

²⁹ Опширније у: Предраг Живковић, „Постмодерни утопизам и ’последњи човек’”, *Теме*, часопис за друштвене науке, год. XXXIX, бр. 4, Ниш, октобар–децембар 2015, 1105–1119.

нетакнута је преузета из Поперовог дела. Ово, наравно, снажно сведочи пре свега о првотном дубоком концептуалном сагласју Поперове „критичке” филозофије и политичке доктрине поменутих друштвених уређења. Осим тога, сасвим је јасно да је присутност Попера као ауторитета у многобројним питањима која се отварају са експанзивном „имплементацијом” либерално-демократске политичке доктрине у „транзиционим” подручјима, обезбеђивана свим средствима напосто стога што он представља савршено употребљиву – иако звучи као чудан спој – научно-политичку фигуру, такву која кореспондира са најдубљим цивилизацијским „трендовима” што их диктирају западна друштва.³⁰

Одговоре које данас добијамо у изолованим техницистичким формама мишљења не могу се сматрати вјеродостојним и парадигматичним за неумитно пресликавање те „обредне” иницијације како би се ушло у друштво либерално-демократске провенијенције. Тај дискурс, који данас упућује на постмодернистичку оријентацију, изоштрава слику антрополошког „посрнућа” и празнине. Дириговано насиље које се спроводи у име идеолошких „омотача”, либерализма, демократије и модерне науке, нихилистички одузима дах свему ономе што се сматра за вриједносну рецепцију, која своје постојање не оправдава увјереношћу у идеолошку апаратуру либералне доктрине.

³⁰ Ж. Симић, *Филозофија модерне психе...*, 194–195. „Надаље, оно што смо покушали да (на поперовски карактеран начин) издвојимо као Поперов технички начин мишљења, природно је фаворизован и опонаша се (свесно или несвесно) у свим могућним приликама и облицима управо зато што идеално артикулише (при том их држећи скривене) постулате техницистичке преминације. Овде ћемо, међутим, још једном истаћи да је Поперов ’профетски’ жар омогућен управо тиме што се он имплицитно ослања – при том треба одати признање пророчкој интуицији – на једног новог човека, један особан тип техничко-колективистички поједностављеног, али и рационалистичко-телеолошког мишљења који у време када је Попер започињао каријеру уопште није био тако разговетан. У међувремену, услед констелације информатичко-технолошке експлозије, и услед низа глобалних политичких потреса, овај тип просечног човека је загосподарио западном културом” (исто, 195).